

УДК 339.543.012

ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ СПІВРОБІТНИЦТВА ЄС З НОРВЕГІЄЮ В СФЕРІ ПОСТАВОК ПРИРОДНОГО ГАЗУ

LEGAL REGULATION OF EU COOPERATION WITH NORWAY IN THE FIELD OF NATURAL GAS SUPPLY

ПРАВОВОЕ РЕГУЛИРОВАНИЕ СОТРУДНИЧЕСТВА ЕС С НОРВЕГИЕЙ В СФЕРЕ ПОСТАВОК ПРИРОДНОГО ГАЗА

Білоцький С. Д.

Доктор юридичних наук, доцент кафедри міжнародного права Інституту міжнародних відносин Київського національного університету імені Тараса Шевченка. E-mail: serbel325@gmail.com

Bilotsky S.

Doctor of Law, Associate Professor, Associate Professor at the Department of International Law, Institute of International Relations, Taras Shevchenko National University of Kyiv. E-mail: serbel325@gmail.com

Белоцкий С. Д.

Доктор юридических наук, доцент, доцент кафедры международного права Института международных отношений Киевского национального университета имени Тараса Шевченко. E-mail: serbel325@gmail.com

Анотація. У статті досліджено міжнародно-правові аспекти співробітництва ЄС з Норвегією щодо постачання природного газу. Досліджено, що це співробітництво регулюється правовими актами, що відносяться до різних правопорядків. Мова йде про: 1. Міжнародно-правові угоди двостороннього та багатостороннього характеру, укладені в ЄС та державами-членами з Норвегією, 2. Угоди, укладені ЄС з Норвегією, 3. Акти права ЄС і спільних органів за участю ЄС і Норвегії, 4. Законодавство Норвегії і держав-членів ЄС, 5. Приватноправові контракти про постачання газу, укладені між юридичними особами Норвегії та держав-членів ЄС. Ключовими в цьому сенсі є норвезьке законодавство, зобов'язання сторін в рамках Угоди про Європейський економічний простір (ЄЕП) та норми вторинного і первинного права ЄС. В рамках виконання зобов'язань за ЄЕП Норвегія прийняла більшість норм первинного права ЄС в сфері енергетики на 1994 рік, проте оновлення законодавства Норвегії відповідно до подальшої лібералізації європейського енергетичного ринку відбувається повільно. Досі Норвегія включила до свого законодавства лише норми з актів Другого енергетичного пакету ЄС (2003 р.), проте останні тенденції права ЄС в сфері енергетики – з Третього енергетичного пакету (2009 р.) досі не імplementовані.

Ключові слова: Європейський Союз, Норвегія, міжнародне енергетичне право, регулювання поставок природного газу, гармонізація законодавства, міжнародна угода, *acquis communautaire*.

Аннотация. В статье исследованы международно-правовых аспектах сотрудничества ЕС с Норвегией относительно поставок природного газа. Доказано, что это сотрудничество регулируются правовыми актами, относящимися к разным правопорядка. Речь идет о: 1. Международно-правовых соглашениях двустороннего и многостороннего характера заключённых в ЕС и государствами-членами с Норвегией, 2. Соглашениях заключённых ЕС с Норвегией, 3. Актах права ЕС и совместных органов с участием ЕС и Норвегии, 4. Законодательстве Норвегии и государств-членов ЕС, 5. Частноправовых контрактах о поставках газа заключённых между юридическими

лицами Норвегії та держав-членів ЄС. Ключевими в цьому сенсі є норвежське законодавство, зобов'язання сторін в рамках Соглашения о Европейском экономическом пространстве (ЕЭП) та норми вторинного та первинного права ЄС. В рамках виконання зобов'язань по ЕЭП Норвегія прийняла більшість норм первинного права ЄС в сфері енергетики на 1994 рік, однак оновлення законодавства Норвегії в відповідності з подальшою лібералізацією європейського енергетичного ринку відбувається повільно. До сих пор Норвегія включила в своє законодавство лише норми з актів Другого енергетичного пакету ЄС (2003 г.), однак останні тенденції права ЄС в сфері енергетики – з Третього енергетичного пакету (2009 г.) до сих пор не імплементовані.

Ключевые слова: *Європейський Союз, Норвегія, міжнародне енергетичне право, регулювання поставок природного газу, гармонізація законодавства, міжнародне угода, *acquis communautaire*.*

Abstract. *The article examines the international legal aspect of the EU's cooperation with Norway regarding the supply of natural gas. It was investigated that this cooperation is regulated by legal acts related to different legal order. These are: 1. Bilateral and multilateral international treaties concluded by the EU and the member states with Norway; 2. Agreements concluded by the EU with Norway; 3. Acts of EU law and joint bodies with the participation of the EU and Norway; 4. Norwegian legislation and EU member states; 5. Private gas contracts concluded between the legal entities of Norway and the EU member states. The key in this sense is the Norwegian legislation, the obligations of the parties under the Agreement on the European Economic Area (EEA) and the rules of secondary and primary law of the EU. As part of its commitment to the SES, Norway has adopted most of the EU primary energy law rules for energy in 1994, but Norway's renewal of legislation in line with the further liberalization of the European energy market is slow. So far, Norway has only included in its legislation the norms from the acts of the Second EU energy package (2003), but the latest trends in the EU energy law - from the Third Energy Package (2009) - have not yet been implemented.*

Key words: *European Union, Norway, international energy law, regulation of natural gas supplies, harmonization of legislation, international agreement, *acquis communautaire*.*

Постановка проблеми. Європейський Союз значною мірою залежить від імпорту природного газу з третіх країн. Попит на газ в ЄС у 2016 році склав 465 млрд. м³, з яких 70,4% закривалися імпортом. 87% імпортованих обсягів транспортувалися по трубопроводах, а 13% - з СПГ (скраплений природний газ) [30]. Найбільшим джерелом імпорту до ЄС є Росія (42% загального імпорту в 2016 році), за нею йдуть Норвегія (34%), Алжир (10%) та імпорт через СПГ (13%) [29]. В цьому сенсі суттєвим аспектом вдалого функціонування внутрішнього ринку ЄС виступає міжнародно-правове забезпечення поставок природного газу з зовнішніх джерел, в тому числі і з Норвегії.

Мета статті. Полягає у встановленні правових засад співробітництва ЄС з Норвегією в сфері природного газу. Особливе значення має аналіз існуючих багатосторонніх механізмів співпраці, таких як Європейський економічний простір.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблематика енергетичного права ЄС, співробітництва ЄС з третіми країнами в сфері природного газу і енергетичних ресурсів загалом неодноразово ставала предметом дослідження в науці міжнародного права, європейського права і міжнародних відносин. Можна згадати дослідження Н. Бенкса [24], Т.А. Василевич [13], О.М. Володіна [14], С.В. Голікової [15], Т.А. Грабович [16], Р.А. Курбанов і Т.М. Шамби [18], Р. Петрова [21], К. Редгвел [31], М. Роггенкамп [32], С.С. Селіверстова і І.В. Гудкова [23] та інших. Проте у цих дослідженнях не проводиться аналіз міжнародно-правових засад і механізмів співробітництва ЄС в сфері природного газу з другим за обсягом постачальником –

Норвегією, співпраця з якої має свої правові особливості. Наше дослідження є своєрідною спробою заповнити цю прогалину, принаймні у нашій міжнародно-правовій доктрині.

Виклад основного матеріалу дослідження. Відносини ЄС і його держав-членів з усіма постачальниками природного газу регулюються правовими актами, що відносяться до різних правопорядків. Мова йде про: 1. Міжнародно-правові угоди двостороннього та багатостороннього характеру, укладені в ЄС та державами-членами з Норвегією, 2. Угоди, укладені ЄС з Норвегією, 3. Акти права ЄС і спільних органів за участю ЄС і Норвегії, 4. Законодавство Норвегії і держав-членів ЄС, 5. Приватноправові контракти про постачання газу, укладені між юридичними особами Норвегії та держав-членів ЄС. Спробуємо проаналізувати цей правовий масив.

Згідно національного законодавства Норвегії (Закон про нафту № 72 від 29 листопада 1996 р. і Законом про прибережну нафту № 21 від 4 травня 1973 р.) всі родовища у Норвегії і їх ресурси є державною власністю. За законодавством Норвегії видаються ліцензії на розробку нафтових родовищ, які своєю чергою можуть включати як нафту, так і інші вуглеводні, зокрема природний газ. Родовища експлуатуються державною компанією Statoil, а постачання природного газу в ЄС здійснюється державною компанією-оператором Gassco [26]. В рамках ухваленої в ЄС стратегії розбудови Енергетичного союзу (2014 р.) місце Норвегії на європейській енергетичній карті було виділено особливо: «ЄС буде розвивати своє партнерство з Норвегією, другим за величиною постачальником сирової нафти та природного газу в ЄС. ЄС продовжуватиме повністю інтегрувати Норвегію в свою внутрішню енергетичну політику» [6]. Характерно, що при цьому Європейський економічний простір (ЄЕП), в рамках якого власне і відбувається співпраця Норвегії з ЄС у сфері енергетики в актах по Енергетичному союзу, взагалі не згадано.

Один з двох засадничих договорів ЄС – Договір про функціонування ЄС в редакції Лісабонського договору (ДФЄС) включає ряд «секторальних» норм, спеціально присвячених регулюванню енергетичних відносин. Сюди відноситься розділ XVI ДФЄС (ст. 170-172) про транс'європейські мережі, де містяться правила, що регламентують розвиток транскордонної інфраструктури в сферах енергетики, транспорту та телекомунікацій. Але найважливішою «енергетичною новелою» ДФЄС став розділ XXI «Енергетика», що складається з однієї статті. Зокрема, ця ст. 194, визначає такі цілі енергетичної політики ЄС:

- 1) Забезпечення функціонування енергетичного ринку.
- 2) Забезпечення надійності поставок енергії в ЄС.
- 3) Просування енергоефективності та енергозбереження і розвиток нових і відновлюваних видів енергії.
- 4) Розвиток з'єднань між енергетичними мережами.

Таким чином, ДФЄС передбачив нормативну форму раніше проголошених в програмних документах цілей енергетичної політики ЄС. При цьому, згідно п. 1 ст. 194 ДФЄС, зазначені цілі повинні досягатися «в контексті побудови і функціонування внутрішнього ринку при необхідності збереження і поліпшення навколишнього середовища» та «в дусі солідарності між державами-членами».

В 1992 р. Норвегія разом з більшістю держав-членів Європейської зони вільної торгівлі (ЄАВТ) уклала з ЄС угоду про створення Європейського економічного простору [1]. Це є комплексна, і як вірно зазначає В.І. Муравйов [19, с. 214], одна з небагатьох в практиці ЄС багатостороння угода, яка класифікується в праві ЄС як різновид торгівельних угод, укладених на основі ст. 216 ДФЄС, а саме «преференційні торгові угоди з розвиненими країнами» (В.І. Мотиль) [17, с. 87] або «глобальна угода про асоціацію» (В.І. Муравйов) [19, с. 231]. На менш амбітну думку висловив Суд ЄС: створено зону вільної торгівлі, що є ширшою за звичайну ЗВТ, яку ЄС засновує з іншими країнами [3].

Згідно Угоди про ЄЕП для Норвегії і двох інших країн (Ліхтенштейн, Ісландія) передбачалося отримання привілейованої позиції в порівнянні з іншими торговими партнерами ЄС. Угода про ЄЕП розділяється на шість частин, що регулюють вільне переміщення товарів, вільне переміщення осіб, послуг і капіталів, конкуренцію і інші загальні правила і різноманітні положення, що стосуються згаданих чотирьох свобод, співробітництва, що виходить за рамки цих чотирьох свобод, а також встановлюють інституційну структуру співробітництва. Варто зазначити, що в рамках «інших правил, пов'язаних з вільним переміщенням товарів» (розділ 4) окремо виділено існування «конкретних положень та механізмів стосовно енергетики» (ст. 24). Встановлено, що «метою даної Угоди про асоціацію є сприяння .... збалансованому розвитку торгівлі та економічних відносин між сторонами завдяки запровадженню рівних умов для конкуренції та повазі до однакових правил» (ст. 1 п. 1). Проте в рамках ЄЕП не створюється митного союзу, оскільки держави-не члени ЄС зберігають право проводити власну торгову політику щодо решти світу.

Як зазначає В.І. Муравйов, угода про ЄЕП «до певної міри є унікальною в договірній практиці європейських інтеграційних організацій, оскільки фактично повністю відтворює положення Договору про заснування ЄС (тепер – Договір про функціонування ЄС (ДФЄС)), що стосуються співробітництва в економічній сфері» [19, с. 231]. Головний сенс Договору про ЄЕП полягає в поширенні дії широкого спектру законодавства ЄС на держави ЄЕП: «Акти, згадані або, що містяться в Додатках до цього Договору або в рішенні Спільного комітету ЄЕП, є обов'язковими для Договірних Сторін та є частиною їхньої внутрішньої правопорядку» (ст. 7). Така структура угоди пояснюється тим, що коли під час роботи над її проектом виникла проблема включення до її складу відповідних частин *acquis communautaire*, з'ясувалося, що, з огляду на масштаби такої роботи, фактично буде неможливо ідентифікувати і повністю інкорпорувати ці положення в майбутню угоду [28, с. 6]. Серед цього законодавства виділено окремо сферу енергетики (Додаток IV). Отже, в цьому сенсі ЄЕП можна вважати прототипом для Енергетичного Співтовариства (ЕнСп). Причому, як зазначає Д. Бушле і Б. Джордан-Андерсон, Угода про ЄЕП зробила партнерів з країн ЄАВТ учасниками Європейського енергетичного внутрішнього ринку завдяки динамічними процедурами включення до Угоди вторинних законодавчих актів у цьому секторі, а Європа отримала за мату єдиний регульований енергетичний ринок [25, с. 773].

За договором також створено спеціальну інституційну структуру. Члени ЄЕП не отримали права безпосередньо брати участь в процесі прийняття рішень ЄС, але у тих випадках, коли ЄС вирішує прийняти нове або доповнити чинне законодавство, що стосується питань, які регулюються Угодою про ЄЕП, він інформує держави ЄЕП та консультується з ними, а також залучає відповідних експертів з ЄЕП до роботи комітету (ст. 98-104). Після того як таке нове законодавство ЄС приймається, Спільний комітет, який створюється на основі Угоди з представників ЄС і держав ЄЕП, в якому кожна сторона має один голос, своїм рішенням включити законодавство в сферу дії цієї угоди. Якщо Спільний комітет не затвердить нововведення, він буде займатися пошуком прийнятних альтернатив. Якщо результат цих зусиль не буде позитивним, нові норми ЄС не будуть зобов'язувати держави ЄЕП. Крім того, створюється Орган нагляду ЄАВТ, що контролює виконання Угоди про ЄЕП і складається з представників держав ЄЕП. Проте загальний контроль виконання угоди контролюється Органом нагляду ЄАВТ і Комісією ЄС (ст. 108-109). Також створено судовий механізм, що складається з незалежного Суду ЄАВТ і Суду першої інстанції ЄАВТ. Суд першої інстанції покликаний розглядати скарги на рішення про конкурентні правила, прийнятих Органом нагляду ЄАВТ. Такі скарги можуть бути принесені особою, щодо якої винесено рішення, або будь-якою іншою особою, якої рішення Органу нагляду ЄАВТ стосувалося безпосередньо і індивідуально (ст. 108) [21, с. 185-186].

Так, у 2002 р. Орган нагляду ЄАВТ вирішив не висувати заперечень проти податкового режиму в Норвегії, що складається з спеціальних норм амортизації обладнання та трубопроводів для будівництва СПГ у Північній Норвегії, а також газу на родовищі Снохвіт в Баренцовому морі [8]. Зокрема, незважаючи на негативну оцінку сумісності цих схем, засновану на Керівних принципах регіональної допомоги, було наголошено, що Орган нагляду покладається на загальний інтерес ЄЄП, щодо зменшення залежності від зовнішніх постачальників газу, іншими словами – безпеку постачання газу.

Треба зазначити, що *acquis communautaire* у ЄЄП є так само «живим», як і *acquis* у ЕнСп, та може змінюватися. Зокрема, передбачено, що обов'язковими для сторін ЄЄП є акти, згадані в рішеннях Спільного комітету ЄЄП (ст. 7). Відповідно, в разі якщо відповідне питання підпадає під регулювання Угоди про ЄЄП, слідом за змінами в законодавстві ЄС зазвичай відповідні зміни через рішення Спільного комітету відбуваються і в Додатках до Угоди про ЄЄП (ст. 98). Порядок застосування регламентів і директив в національних правопорядках є ідентичним встановленим у ЄС. Крім того, у ст. 6 Договору про ЄЄП встановлено, що «положення цієї Угоди, оскільки вони по суті є ідентичними відповідним нормам Договору про заснування Європейського Економічного Співтовариства та Договору про заснування Європейського Співтовариства вугілля та сталі і актам прийнятим на виконання цих двох Договорів, при їх реалізації та застосуванні, вони повинні тлумачитися відповідно до відповідних рішень Суду ЄС, прийнятих до дати підписання цієї Угоди». Також, судові органи країн ЄЄП можуть звертатися до Суду ЄС з «проханням прийняти рішення щодо тлумачення правил ЄЄП, викладених в Протоколі 34», де йдеться про «Договори, що встановлюють Європейські Співтовариства з поправками чи доповненнями, або актів, прийнятих на виконання цих положень» [12]. Наступна практика Суду ЄС стає обов'язковою лише за наявності відповідного рішення Спільного комітету (ст. 105).

Таким чином, можна відзначити, що у випадку ЄЄП мова йде про застосування по відношенню до Норвегії і її зв'язків з ЄС в сфері енергетики чотирьох аспектів: 1. Створення зони вільної торгівлі (як зазначив Суд ЄАВТ «вдосконаленої зони вільної торгівлі» [4]) з доступом до внутрішнього ринку ЄС, 2. Застосування правових норм з регулювання загальноекономічних відносин на основі норм прийнятих в рамках ДзЄСп на 1992 р. з певними подальшими змінами, 3. Безпосереднє регулювання діяльності в енергетичному секторі Норвегії, включаючи сферу природного газу на основі норм регламентів, директив і рішень ухвалених в ЄС на 1992 р. і включених у відповідний додаток 4, а також їхня подальша заміна згідно подальшої нормотворчої діяльності органів ЄС, за умови їх визнання Спільним комітетом ЄЄП. В цьому сенсі Р.А. Петров йде ще далі і каже, що «інститути ЄЄП несуть відповідальність за своєчасний перегляд і імплементацію релевантного "*acquis communautaire*"» [21, с. 103]. Проте з таким підходом погодитися не можна, оскільки ст. 102 Угоди про ЄЄП передбачає правомірні випадки не ухвалення Спільним комітетом ЄЄП відповідних змін до Додатків. Про правильність саме такого розуміння недвозначно свідчить вже майже десятирічна епопея з несхваленням через позицію Норвегії Третьої газової директиви ЄС 2009/73/ЄС про спільні правила внутрішнього ринку природного газу в рамках Спільного комітету [27, с. 196] і відповідно не долучення її до Додатку IV Угоди про ЄЄП. 4. Тлумачення Суду ЄС відповідних норм права ЄС на прохання судових органів Норвегії.

Важливо зазначити, що незважаючи на активну імплементацію енергетичного *acquis* ЄС, країни ЄЄП і Норвегія все ж не мають зовсім ідентичних цілей і загального правового регулювання в сфері енергетики загалом і природного газу зокрема. Варто відзначити тенденцію поступового відставання країн ЄЄП в регулюванні лібералізації в сфері енергетики, що поступово збільшувалося з 1994 р., коли Договір про ЄЄП по суті

передбачав ідентичні правові принципи і безпосереднє правове регулювання на вторинному рівні, як і ЄСп, та фіксацію Лісабонським договором мети у побудові енергетичного ринку ЄС (п. 1 ст. 194 ДФЄС), чого в рамках ЄЕП вже не передбачається. Більше того, з актів прийнятих в рамках Третього енергетичного пакету країни ЄЕП не погодилися на прийняття актів щодо регулювання сфери природного газу, тому процедура розділення ВІП, що активно реалізовується в ЄС і країнах ЕнСп в Норвегії не проходить. Хоча, Рада ЄЕП у листопаді 2014 р. і «підкреслила важливість активізації зусиль з включення цього законодавчого пакету до Угоди про ЄЕП з метою створення повноцінно функціонуючого внутрішнього ринку енергії та, зокрема, заохотити сторони виявляти взаємоприйнятні рішення щодо відповідної участі ЄАВТ в Агентстві Співпраці регуляторів енергетики (АСЕР)» [7], проте рішення ще не знайдено. Також, держави ЄАВТ не вважають безпеку постачання частиною ЄЕП, і не сприймають більшість *acquis* в цій сфері, окрім сектору електроенергетики (сприйнята Директива 2005/89/ЄС).

Варто зазначити, що Норвегія і інші країни ЄЕП користуються рядом виключень і особливих правових режимів встановлених актами ЄС. Так, в рамках імплементації чинної для Норвегії Другої газової директиви 2003/55/ЄС (рішення JCDs 146/2005) Норвегія з огляду на обмежений газовий ринок і інфраструктуру визначена в якості «ринку, що виникає» у значенні п. 31 ст. 2 на період у 10 років з 10 квітня 2004 р. Згідно з п. 2 ст. 28, на цій основі країна може відступати від правил, що застосовуються до дозволів, передачі, розподілу, роз'єднання, доступу третіх сторін та відкриття ринку. Таке саме відхилення підтверджується в рішенні JCD 101/2008, що імплементує Регламент № 1775/2005. Термін цих виключень збіг 10 квітня 2014 р. Також, варто зазначити, що Норвегія як і Австралія, Білорусь і Ісландія хоч і підписали Договір до Енергетичної Хартії, проте досі застосовує її на тимчасовій основі без ратифікації базуючись на ст. 45.

Тому фактично зараз в рамках ЄС і ЄЕП діє різний два різних комплекти законодавства. Другий енергетичний пакет ЄС застосовується до країн ЄЕП, а Третій енергетичний пакет – відноситься лише до країн-членів ЄС. Це призводить до різного рівня лібералізації, зокрема щодо рівня відокремлення операторів системи транспортування та незалежності і повноважень національних регуляторних органів. Це також включає юридичні питання, наприклад, стосовно потенційної транскордонної інфраструктури, побудованої між країною ЄЕП та державою-членом ЄС. Оскільки правила надання винятків із певних норм *acquis* розрізняються як з точки зору суті (Третій енергетичний пакет дозволяє також звільнити від відокремлення) та процедури (за певних умов АСЕР може бути компетентним прийняти рішення про звільнення з боку ЄС), необхідно розробити спеціальні рішення для подолання регуляторного розриву [25, с. 785]. Сам ЄС також стає все більше стурбованим такою ситуацією розриву між реальністю 1990-х на енергетичному ринку зафіксованою в Угоді про ЄЕП і ринком 2010-х який ми маємо в реальності [5, с. 4], та критикував відставання у включенні *acquis* в ЄЕП і висловив занепокоєння з приводу пізнього повідомлення про різні дії відповідно до статті 103 Угоди ЄЕП [5, с. 7-8]. В якості виправдання для країн ЄЕП в цій ситуації можна згадати, що по-перше, законодавство ЄС все ж розроблялося для цілей ЄС і використовує цифри і методологію більш притаманну державам ЄС, по-друге, процедури ЄЕП, все ж передбачають певну процедуру узгодження і переговорів, яка відрізняється від встановленої в угодах про асоціацію в бік більшої гнучкості і по-третє, навіть погоджені тексти мають проходити процедуру підтвердження компетентним національним органом (ст. 103 Угоди про ЄЕП), що тягне за собою набуття чинності лише з разі згоди всіх трьох національних парламентів. Слід зазначити, що Суд ЄАВТ зазначив, що тимчасове застосування згідно п. 2 ст. 103 до таких текстів не буде застосовуватися лише якщо буде відповідне повідомлення держави-члена [2, с. 916].

Не дивлячись на це Угода про ЄЕП добре реалізується в сфері енергетики, хоч і передбачає погодження інтересів всіх її учасників, але завдяки гарній співпраці між трьома державами ЄАВТ та можливості адаптації текстів ЄС присутні явні успіхи. Адаптація текстів забезпечує гнучкість, необхідну як передумова для того, щоб держави ЄАВТ могли однострійно висловлюватися у сфері енергетики. На відміну від гнучкості з адаптацією вторинного *acquis* ЄС, ЄЕП як угода залишається статичною. На сьогоднішній день її реалізація страждає розростанням розриву між самою Угодою та договорами ЄС, згідно з якими, особливо в енергетичній сфері, виникла динаміка до створення внутрішнього ринку та органів, які не відображаються або не повністю відображаються в Угоді про ЄЕП. В першу чергу це стосується засадничих принципів енергетичного права з ст. 194 ДФЄС. Тут можна згадати той факт, що Стортинг Норвегії при ратифікації Угоди по ЄЕП зазначив, що вона на буде охоплювати розробку загальної енергетичної політики.

Висновки. Таким чином, співробітництво ЄС з Норвегією регулюються правовими актами, що відносяться до різних правопорядків. Мова йде про: 1. міжнародно-правові угоди двостороннього та багатостороннього характеру укладені в ЄС та державами-членами з Норвегією, 2. Угоди укладені ЄС з Норвегією, 3. Акти права ЄС і спільних органів за участю ЄС і Норвегії, 4. Законодавство Норвегії і держав-членів ЄС, 5. Приватноправові контракти про постачання газу укладені між юридичними особами Норвегії та держав-членів ЄС. В якості члена Європейського економічного простору Норвегія сприйняла в своє законодавство широкий обсяг норм права ЄС в сфері енергетики, що існував на початок 1990-х років, чим започаткувала лібералізацію свого енергетичного законодавства. В той же час, подальша імплементація норм права ЄС в сфері енергетики, яка базувалася на рішеннях спільних органів відбувалася досить повільно. Зокрема, досить пізно було імплементовано Другий енергетичний пакет ЄС, та зовсім віджмовлено в імплементації Третього енергетичного пакету. Причинами цього є небажання Норвегії повністю лібералізувати свій енергетичний ринк, розділяти національні нафтогазові компанії і допускати на національних умовах іноземних інвесторів на свій газовий ринок.

Список використаних джерел

1. Agreement on the European Economic Area — Final Act — Joint Declarations — Declarations by the Governments of the Member States of the Community and the EFTA States — Arrangements — Agreed Minutes — Declarations by one or several of the Contracting Parties of the Agreement on the European Economic Area — Protocol № 1-49 — Annex № I-XXII // OJ. — L 1 . - 3.1.1994. — P. 3-522.
2. Case E-17/11 Aresbank [2012] EFTA Ct Rep, 916. [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://www.eftacourt.int/fileadmin/user_upload/Files/News/2012/17_11_Judgment_EN.pdf.
3. Case T-115/94, Opel Austria, [1997] ECR II-39. [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://curia.europa.eu/juris/showPdf.jsf?docid=103499&doclang=EN>.
4. EFTA Court Decision E-2/97, Mag Instrument Inc. v. California Trading Company (Maglite), 3 December 1997. [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://www.eftacourt.int/uploads/tx_nvcases/2_97_RH_EN_01.pdf
5. Commission Staff Working Document—A review of the functioning of the European Economic Area, SWD (2012) 425 final, 7.12.2012. [Електронний ресурс]. — Режим доступу: [http://www.europarl.europa.eu/RegData/docs_autres_institutions/commission_europeenne/swd/2012/0425/COM_SWD\(2012\)0425_EN.pdf](http://www.europarl.europa.eu/RegData/docs_autres_institutions/commission_europeenne/swd/2012/0425/COM_SWD(2012)0425_EN.pdf). P. 4.
6. Communication from the Commission to the European Parliament, the Council, the European Economic and Social Committee, the Committee of the Regions and the European Investment Bank. A Framework Strategy for a Resilient Energy Union with a Forward-

- Looking Climate Change Policy /* COM/2015/080 final */. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=COM%3A2015%3A80%3AFIN>.
7. Conclusions adopted by the EEA Council its 42nd meeting of 19 November 2014, № 16. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.consilium.europa.eu/media/24985/145853.pdf>.
8. Decision № 90/02/COL. EFTA Surveillance Authority Decision of 31 may 2002 On The Notifications Of A Proposal For Amended Depreciation Rules Of The Petroleum Tax Act For Production Equipment And Pipelines For Gas Linked To New Large-Scale Liquefied Natural Gas (Lng) Facilities Located In Finnmark County Or The Municipalities Of Kåfjord, Skjervøy, Nordreisa Or Kvænangen In Troms County And The Application Of These Rules To The Snøhvit Project. (Aid № 020.500.041). [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.eftasurv.int/media/esa-docs/physical/90-02.pdf>.
9. Decision of the EEA Joint Committee № 123/2001 of 26 October 2001 amending Annex IV (Energy) to the EEA Agreement // *OJ. – L 322. – 6.12.2001. – p. 39-40*.
10. Decision of the EEA Joint Committee № 146/2005 of 2 December 2005 amending Annex IV (Energy) to the EEA Agreement // *OJ. - L 53. – 23.2.2006. – P. 43-45*.
11. Joint Committee Decision No 101/2008 of 26 September 2008 amending Annex IV (Energy) to the EEA Agreement. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.efta.int/media/documents/legal-texts/eea/other-legal-documents/adopted-joint-committee-decisions/2008%20-%20English/101-2008.pdf>.
12. Protocol 34. On The Possibility For Courts And Tribunals Of EFTA States To Request The Court Of Justice Of The European Communities To Decide On The Interpretation Of EEA Rules Corresponding To EC Rules. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.efta.int/sites/default/files/documents/legal-texts/eea/the-eea-agreement/Protocols%20to%20the%20Agreement/protocol34.pdf>.
13. Василевич Т.А. Международно-правовые проблемы сотрудничества в сфере обеспечения энергетической безопасности. Автореф. дис. на соиск. ученой степени канд. юрид. наук : спец. 12.00.10 «Международное право; европейское право» / Т.А. Василевич. – М., 2008. – 28 с.
14. Володин О.Н. Основные правовые тенденции европейской интеграции в практике реализации энергетической политики ЕС. Автореф. дис. на соиск. ученой степени канд. юрид. наук : спец. 12.00.10 «Международное право; европейское право» / О.Н. Володин. – Москва, 2010. – 18 с.
15. Голікова С.В. Правове регулювання газової сфери та нафтопостачальної сфери у Європейському Союзі та в Україні (порівняльно-правове дослідження) / С.В. Голікова, В.Г. Дідик, О.С. Матвійчук, Н.І. Соколовська, О.О. Шах; За ред. В.Г. Дідика. – К. : ЦУЛ, 2007. – 146 с.
16. Грабович Т.А. Правові основи політики енергетичної безпеки ЄС : дис. ... канд. юрид. наук ; спец. 12.00.11 / Т.А. Грабович. – Одеса, 2016. – 206 с.
17. Європейське право. Право Європейського союзу. /За ред. В.І. Муравйова. Кн. 3. – К.: ІнЮре, 2015. – 408 с.
18. Курбанов Р.А., Шамба Т.М. Энергетическое право Европейского союза /Р.А. Курбанов, Т.М. Шамба. // *Право и политика. - 2012. - № 5. - С. 934-941*.
19. Муравйов В.І. Правові засади регулювання економічних відносин Європейського Союзу з третіми країнами (теорія і практика). / В.І. Муравйов. – К.: Академ-Прес, 2002. – 426 с.
20. Петров Р. Энергетичне Співтовариство як провідник «енергетичного acquis» Європейського Союзу для східних сусідніх країн / Р. Петров // *Європейське право. – 2012. – № 2–4. – С. 123-144*.
21. Петров Р.А. Транспозиция «acquis» Европейского Союза в правовые системы третьих стран. / Р.А. Петров. – К.: Истина, 2011. – 384 с.

22. Право Европейского Союза: правовое регулирование торгового оборота: Учебное пособие. / Под ред. В.В. Безбаха, А.Я. Капустина, В.К. Пучинского. – М.: Зерцало, 1999. – 400 с.
23. Селиверстов С.С., Гудков И.В. Энергетическое право Европейского союза: Учебник для студентов вузов / С.С. Селиверстов, И.В. Гудков. – М.: Издательство "Аспект Пресс", 2014. – 288 с.
24. Bankes N. Energy Law in Europe : National, EU and International Regulation / Nigel Bankes // Journal Of Energy & Natural Resources Law. – 2009. – Vol. 27. – № 1. – P. 97–103.
25. Buschle D., Jourdan-Andersen B. Energy Law / D. Buschle, B. Jourdan-Andersen // Handbook of EEA Law. / Baudenbacher, Carl (Ed.). - Springer International Publishing, 2016. - P. 707-787.
26. Bustnesli Y. Gas Regulation. Norway. / Y. Bustnesli. [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <https://gettingthedealthrough.com/area/15/jurisdiction/53/gas-regulation-norway/>.
27. Norway Energy Policy, Laws and Regulations Handbook. Vol. 1. Strategic Information and Basic Laws. - Washington: IBP, Inc., 2015. - 308 p.
28. O’Keeffe D. The Agreement on the European Economic Area / D. O’Keeffe // Legal Issues of Economic Integration. - 2000. - Vol. 27. - №2. - P. 141-158.
29. Quarterly Report Energy on European Gas Markets. Vol. 9 (issue 1; fourth quarter of 2015 and first quarter of 2016). [Электронный ресурс]. – Режим доступа: https://ec.europa.eu/energy/sites/ener/files/documents/quarterly_report_on_european_gas_markets_q4_2015-q1_2016.pdf.
30. Quarterly Report on European Gas Markets. Vol. 10. [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://ec.europa.eu/energy/en/data-analysis/market-analysis>.
31. Redgwell C. International Regulation of Energy Activities / Catherine Redgwell // Energy Law in Europe: National, EU and International Regulation / Ed. Martha M. Roggenkamp, Anita Rønne, Catherine Redgwell, Iñigo del Guayo. – Oxford : Oxford University Press, 2001. – P. 13-144.
32. Roggenkamp M. Energy Law in Europe. National, EU and International Law and Institutions / M. Roggenkamp, A. Ronne, C. Redgwell, I. del Guayo – Oxford : Oxford University Press, 2001. – 1097 p.

References

1. Agreement on the European Economic Area — Final Act — Joint Declarations — Declarations by the Governments of the Member States of the Community and the EFTA States — Arrangements — Agreed Minutes — Declarations by one or several of the Contracting Parties of the Agreement on the European Economic Area — Protocol № 1-49 — Annex № I-XXII // OJ. – L 1 . - 3.1.1994. – P. 3-522.
2. Case E-17/11 Aresbank [2012] EFTA Ct Rep, 916. [Электронный ресурс]. – Режим доступа: http://www.eftacourt.int/fileadmin/user_upload/Files/News/2012/17_11_Judgment_EN.pdf.
3. Case T-115/94, Opel Austria, [1997] ECR II-39. [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://curia.europa.eu/juris/showPdf.jsf?docid=103499&doclang=EN>.
4. EFTA Court Decision E-2/97, Mag Instrument Inc. v. California Trading Company (Maglite), 3 December 1997. [Электронный ресурс]. – Режим доступа: http://www.eftacourt.int/uploads/tx_nvcases/2_97_RH_EN_01.pdf
5. Commission Staff Working Document—A review of the functioning of the European Economic Area, SWD (2012) 425 final, 7.12.2012. [Электронный ресурс]. – Режим доступа:

- [http://www.europarl.europa.eu/RegData/docs_autres_institutions/commission_europeenne/swd/2012/0425/COM_SWD\(2012\)0425_EN.pdf](http://www.europarl.europa.eu/RegData/docs_autres_institutions/commission_europeenne/swd/2012/0425/COM_SWD(2012)0425_EN.pdf). P. 4.
6. Communication from the Commission to the European Parliament, the Council, the European Economic and Social Committee, the Committee of the Regions and the European Investment Bank. A Framework Strategy for a Resilient Energy Union with a Forward-Looking Climate Change Policy /* COM/2015/080 final */. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=COM%3A2015%3A80%3AFIN>.
7. Conclusions adopted by the EEA Council its 42nd meeting of 19 November 2014, № 16. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.consilium.europa.eu/media/24985/145853.pdf>.
8. Decision № 90/02/COL. EFTA Surveillance Authority Decision of 31 may 2002 On The Notifications Of A Proposal For Amended Depreciation Rules Of The Petroleum Tax Act For Production Equipment And Pipelines For Gas Linked To New Large-Scale Liquefied Natural Gas (Lng) Facilities Located In Finnmark County Or The Municipalities Of Kåfjord, Skjervøy, Nordreisa Or Kvænangen In Troms County And The Application Of These Rules To The Snøhvit Project. (Aid № 020.500.041). [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.eftasurv.int/media/esa-docs/physical/90-02.pdf>.
9. Decision of the EEA Joint Committee № 123/2001 of 26 October 2001 amending Annex IV (Energy) to the EEA Agreement // *OJ. – L 322. – 6.12.2001. – p. 39-40.*
10. Decision of the EEA Joint Committee № 146/2005 of 2 December 2005 amending Annex IV (Energy) to the EEA Agreement // *OJ. - L 53. – 23.2.2006. – P. 43-45.*
11. Joint Committee Decision No 101/2008 of 26 September 2008 amending Annex IV (Energy) to the EEA Agreement. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.efta.int/media/documents/legal-texts/eea/other-legal-documents/adopted-joint-committee-decisions/2008%20-%20English/101-2008.pdf>.
12. Protocol 34. On The Possibility For Courts And Tribunals Of EFTA States To Request The Court Of Justice Of The European Communities To Decide On The Interpretation Of EEA Rules Corresponding To EC Rules. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.efta.int/sites/default/files/documents/legal-texts/eea/the-eea-agreement/Protocols%20to%20the%20Agreement/protocol34.pdf>.
13. Vasilevich T.A. Mezhdunarodno-pravovyye problemy sotrudnichestva v sfere obespecheniya energeticheskoy bezopasnosti : avtoref. dis. na soisk. uchenoy stepeni kand. yurid. nauk : spets. 12.00.10 «Mezhdunarodnoye pravo; yevropeyskoye pravo» / T.A. Vasilevich. – M., 2008. – 28 s.
14. Volodin O.N. Osnovnyye pravovyye tendentsii yevropeyskoy integratsii v praktike realizatsii energeticheskoy politiki YES : avtoref. dis. na soisk. uchenoy stepeni kand. yurid. nauk : spets. 12.00.10 «Mezhdunarodnoye pravo; yevropeyskoye pravo» / O.N. Volodin. – M., 2010. – 18 s.
15. Golíkova S.V. Pravove reguluyannya gazovoï sferi ta naftopostachal'noï sferi u Êvropeys'komu Soyuzi ta v Ukraïni (porivnyal'no-pravove doslidzhennya) / S. V. Golíkova, V. G. Dídik, O. S. Matvíychuk, N.Í. Sokolov's'ka, O.O. Shakh ; Za red. V.G. Dídika. – K. : TSUL, 2007. – 146 s.
16. Grabovich T.A. Pravoví osnovi polítiki yenergetichnoï bezpeki ÊS : dis. ... kand. yurid. nauk ; spets. 12.00.11 / T.A. Grabovich. – Odesa, 2016. – 206 s.
17. Êvropeys'ke pravo. Pravo Êvropeys'kogo soyuzu. /Za red. V.Í. Muravyova. - Kn. 3. – K.: ÍnYure, 2015. – 408 s.
18. Kurbanov R.A., Shamba T.M. Energeticheskoye pravo Yevropeyskogo soyuza /R.A. Kurbanov, T.M. Shamba. // *Pravo i politika. – 2012. - № 5. – S. 934-941.*
19. Muravyov V.Í. Pravoví zasadi reguluyannya yekonomíchnikh vídnosin Êvropeys'kogo Soyuzu z tretími kraïnami (teoriya í praktika). / V.Í. Muravyov. – K.: Akadem-Pres, 2002. – 426 s.

20. Petrov R. Yenergetichne Spívtovaristvo yak provídnik «yenergetichnogo acquis» Êvropeys'kogo Soyuzu dlya skhídnikh susídníkh kraĭn / R. Petrov // Êvropeys'ke pravo. – 2012. – № 2–4. – S. 123-144.
21. Petrov R.A. Transpozitsiya «acquis» Yevropeyskogo Soyuzu v pravovyie sistemy tret'ikh stran. – K.: Istina, 2011. – 384 s.
22. Pravo Yevropeyskogo Soyuzu: pravovoye regulirovaniye torgovogo oborota: Uchebnoye posobiye. / Pod red. V.V. Bezbakha, A.Y. Kapustina, V.K. Puchinskogo. – M.: Zertsalo, 1999. – 400 s.
23. Seliverstov S.S., Gudkov I.V. Energeticheskoye pravo Yevropeyskogo soyuzu: Uchebik dlya studentov vuzov /S.S. Seliverstov, I.V. Gudkov. – M.: Izdatel'stvo "Aspekt Press", 2014. – 288 s.
24. Bankes N. Energy Law in Europe : National, EU and International Regulation / Nigel Bankes // Journal Of Energy & Natural Resources Law. – 2009. – Vol. 27. – № 1. – P. 97–103.
25. Buschle D., Jourdan-Andersen B. Energy Law / D. Buschle, B. Jourdan-Andersen // Handbook of EEA Law. / Baudenbacher, Carl (Ed.). - Springer International Publishing, 2016. - P. 707-779.
26. Bustnesli Y. Gas Regulation. Norway. / Y. Bustnesli. [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <https://gettingthedealthrough.com/area/15/jurisdiction/53/gas-regulation-norway/>.
27. Norway Energy Policy, Laws and Regulations Handbook. Vol. 1. Strategic Information and Basic Laws. – Washington: IBP, Inc., 2015. – 308 p.
28. O’Keeffe D. The Agreement on the European Economic Area / D. O’Keeffe // Legal Issues of Economic Integration. - 2000. - Vol. 27. - №2. – P. 141-158.
29. Quarterly Report Energy on European Gas Markets. Vol. 9 (issue 1; fourth quarter of 2015 and first quarter of 2016). [Электронный ресурс]. – Режим доступа: https://ec.europa.eu/energy/sites/ener/files/documents/quarterly_report_on_european_gas_markets_q4_2015-q1_2016.pdf.
30. Quarterly Report on European Gas Markets. Vol. 10. [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://ec.europa.eu/energy/en/data-analysis/market-analysis>.
31. Redgwell C. International Regulation of Energy Activities / Catherine Redgwell // Energy Law in Europe: National, EU and International Regulation / Ed. Martha M. Roggenkamp, Anita Rønne, Catherine Redgwell, Iñigo del Guayo. – Oxford: Oxford University Press, 2001. – P. 13-144.
32. Roggenkamp M. Energy Law in Europe. National, EU and International Law and Institutions / M. Roggenkamp, A. Ronne, C. Redgwell, I. del Guayo – Oxford : Oxford University Press, 2001. – 1097 p.